

PROPOSTA D'UN ITINERARI MODERNISTA A LA CIUTAT D'INCA

CARME MAYOL ADROVER
GUILLEM ALEXANDRE REUS PLANELLS

INTRODUCCIÓ AL MODERNISME

Sóller, Lluç i Palma són els nuclis més importants de Mallorca on es poden trobar exemples de l'estil modernista. Hem de dir que, a les altres Illes, les repercussions del modernisme foren molt menors. A Palma, l'eclosió del moviment coincidí amb els anys de gestació i aprovació del Pla Calvet per a l'eixample de la ciutat. Aquest pla fou denominador comú de tots els eixamples realitzats durant el segle XIX en el migdia europeu: el traçat ortogonal. Els enginyers aplicaren aquest tipus de planta sistemàticament a l'hora de planificar ciutats. Racionalitat, qüestions circulatòries i de comunicació del Pla Haussmann de París, justificaren l'elecció d'aquesta planimetria i no l'emprada per Cerdà a l'eixample de Barcelona. Calvet imaginava per a Palma un eixample en forma de gran corona circular.

Podem assenyalar que l'entrada del modernisme arquitectònic a Mallorca es produí l'any 1901, tretze anys després de la data assenyalada per Oriol Bohigas com la de l'inici del moviment català. Com a data final cal fitar el 1914, any en què Gaudí abandonà la restauració de la Seu de Mallorca, encara que en dates posteriors encara podem trobar manifestacions modernistes.

Podem dir que a les Illes Balears es donà un modernisme trasplantat de clara estirp catalana, alhora que sorgí un modernisme local, en el qual confluïren diversos corrents: Art Nouveau belga i francès, i el modernisme català més

ondulant i floral. Veurem que aquest darrer serà el corrent que tindrà una repercussió més gran a les Illes i que s'esdevindrà en tots els arquitectes que adoptin el modernisme.

Pel que fa al desenvolupament del modernisme a Catalunya, cal condicionar-lo a la Renaixença, durant la qual es produí un renaixement econòmic, cultural i polític que es simbolitzà en una data, el 1833, amb el poema *Oda a la Patria* de Bonaventura Carles Aribau. Juntament a aquest floriment cultural, hi hem de ressaltar una renaixença de les arts. El modernisme va anar sorgint de la nova societat industrialitzada, una societat i uns artistes que miraven cap a Europa, però que també volien recuperar els lligams amb l'esperit medievalista. Mostraren al mateix temps un gran interès per les noves tècniques de producció, una ruptura amb la tradició estancada i un retorn a les formes de producció artesanals medievals.

Així doncs, cal destacar tres punts importants:

- a) La ruptura amb l'Antic Règim.
- b) La industrialització.
- c) L'accés al poder econòmic i al prestigi social de la nova burgesia industrial que va agafant el lloc que ocupava la vella aristocràcia de sang.

És a dir, per entendre el modernisme s'ha de tenir present el marc socioeconòmic que va fer possible la Renaixença. Una societat nova que reclamà i alhora possibilità uns nous espais econòmics, culturals i artístics. El modernisme no només fou arquitectura, sinó que entrà i s'establí a tots els racons de la casa, a tots els estris de la vida quotidiana d'un habitatge. S'obriren les portes de la casa i es deixà que hi entràs d'una manera natural i així envoltà i omplí les estances. Però a Mallorca no podem parlar d'un desenvolupament industrial de l'empenta de Catalunya. La situació de les Illes no era la mateixa. Aquí, al segle XIX, teníem una precària base industrial basada en el calçat i els teixits, que es dirigien cap als mercats colonials. Aquest comerç, al 1868 patí un greu revés a causa de la inseguretat política de la zona de les Antilles i, per tant, es varen anar perdent els mercats a l'altra part de l'Atlàntic. El 1895, la guerra per la independència de les colònies espanyoles va tallar definitivament les rutes comercials, fet que va provocar la paralització de les indústries i una gran emigració de la mà d'obra mallorquina.

Hem de parlar també que cap al 1860, a Mallorca, hi havia una gran producció vinícola amb bones exportacions a l'estranger, però cap a final del segle XIX també aquest sector entrà en una gran crisi que féu desaparèixer una de les principals fonts de riquesa. Per tant, a Mallorca, per mor d'aquests fets no podem parlar d'una eclosió modernista com a Catalunya.

La Renaixença a Mallorca fou un moviment estrictament literari i només de manera molt esporàdica es va estendre a altres llenguatges artístics. Ni en el món de les arts plàstiques, ni en el de l'arquitectura, no podem parlar d'un moviment modernista amb artistes autòctons, sinó més aviat d'unes

reminiscències del que es feia a Catalunya. Els arquitectes locals que adoptaren el nou estil ho feren de manera molt ocasional. A més, a final del segle XIX, s'alternà el modernisme amb els eclecticismes.

Un altre aspecte molt important és el dels nous materials. Fruit de la revolució industrial, van aparèixer els nous materials per a la construcció, els quals varen modificar el sistema arquitectònic tradicional. Hem de parlar conjuntament de revolució industrial, revolució tècnica i revolució dels mètodes de construcció. Aquest fet es començà a donar al segle XVIII, però fou durant el segle XIX quan agafà un gran protagonisme. En primer lloc, cal parlar del ferro (que primerament fou fos i després forjat), del vidre, de l'acer... Aquests materials s'anaren introduint gradualment en la construcció dels edificis. L'element de major importància va ser sens dubte el ferro. Amb tot, hem de dir que aquestes innovacions entraren a Espanya amb retard respecte d'altres països europeus com Regne Unit, França o Bèlgica.

Quan parlem d'arquitectura domèstica, les columnes de fosa feren acte de presència als cafès i als locals comercials. Poques construccions, siguin de nova planta o bé reformades, escapen a la presència d'aquest nou material constructiu. Igualment, observem la incidència del ferro sobre el mobiliari urbà (fanals, rètols, balustrades...). També cal parlar de l'ús del totxo, car que no figurava en la tradició constructiva balear.

A partir de la segona meitat del segle XIX i de forma progressiva, es féu ús dels nous materials, en el cas del ferro, en un sentit absolut, en el cas del totxo, en un sentit relatiu, encara que l'aplicació del ferro es féu de forma parcial per la manca d'indústries locals. Hem de fer constar que a les Illes no s'assimilà aquesta introducció de les noves tècniques i dels nous materials mitjançant una reflexió teòrica.

Molt important fou la figura dels arquitectes i dels enginyers que, durant les darreres dècades del segle XIX, anaren assolint relleu. La major part d'arquitectes es formaren a la Escuela Superior de Arquitectura de Madrid. Pel que fa als enginyers, aquests assoliren una pujant importància paral·lela a la progressió dels avenços tecnològics. El treball dels arquitectes serà més rellevant en l'aspecte estilitic que no en els aspectes tècnics. Una altra figura important fou la dels mestres d'obres, que mantingueren la seva importància.

A final del segle XIX el modernisme s'alternà també amb els historicismes. Historicisme i eclecticisme foren les dues tendències dominants durant el darrer terç del segle XIX. Un dels historicismes destacats fou el neoàrab, que durant aquest darrer terç del segle XIX s'ha d'englobar dins d'una moda orientalista que envaï Europa i que experimentà un auge progressiu que arribà i entrà dins el segle XX. Per altra banda, quan parlem d'eclecticisme, cal observar que aquesta serà la tendència més específica de final del segle XIX. A més, exotisme i arabisme s'inclouen dins l'eclecticisme. L'auge dels historicismes convisqué amb els eclecticismes i ambdós corrents quedaren reflectits en el modernisme. L'hàbitat i l'edifici utilitari ens ofereixen els exemples més clars.

RESUM DE LA PROPOSTA

El present treball que exposam és una proposta d'itinerari dels edificis d'Inca que presenten trets modernistes. Com es veurà, la major part d'aquests no mostren una concepció modernista de conjunt. Els punts que s'haurien de tenir en compte a l'hora d'elaborar un itinerari arquitectònic urbà són:

A quins barris de la ciutat es construïren els edificis? Són barris antics o nous?

Unitat estilística en les construccions

Tipologia dels edificis

Encàrrecs de caràcter funerari

Convivència d'estils diversos dins l'època del modernisme

A QUINS BARRIS DE LA CIUTAT ES CONSTRUÏREN ELS EDIFICIS? SÓN BARRIS NOUS O ANTICS?

Com ja hem vist, el modernisme va ser un estil artístic que va néixer a final del segle XIX i aquest fet repercutí en la ubicació dels edificis que segueixen aquest corrent estilístic.

El segle XIX es caracteritzà, entre d'altres coses, per diverses reformes dutes a terme dins el centre històric d'Inca, però al mateix temps, també hem de tenir en compte que al darrer quart d'aquest segle Inca començà a construir els carrers i les cases del primer eixample. Aquest eixample es desenvolupà cap al sud per l'arribada del ferrocarril el 1875. Gràcies a aquest nou barri, la nova estació del tren quedà tot just situada a la perifèria de la ciutat.

A partir d'aquest eixample, i per mor de la forta industrialització que patí Inca, el nucli urbà s'anà expandint. Fou també important la concessió del títol de ciutat l'any 1900 per part de la reina Maria Cristina. Així, ja a principi del segle XX, veim com Inca també cresqué cap al nord i es començaren a dibuixar els primers carrers de l'actual barri del Cós. Per tant, l'arquitectura modernista se situarà sobretot al casc històric, concretament envoltant el centre de la ciutat i també en aquestes dues primeres zones d'eixample, però de forma predominant en el primer eixample. Tot i això, s'ha de dir que Inca no disposà d'un pla d'eixample pensat i racionalitzat, a diferència de Palma, que comptà amb el Pla Calvet.

UNITAT ESTILÍSTICA EN LES CONSTRUCCIONS

Tot i que el modernisme es concebé com una sola manifestació estilística, se'ns presenten diversos corrents artístics que provenen de diferents països d'Europa. El modernisme que es pot veure a Inca manté aquesta diversitat d'influències. Hi veim com els arquitectes hi plasmen en les seves construccions elements de variades procedències. Ens referim al modernisme de corrent historicista d'inspiració arabitzant, a l'Art Nouveau francès, a la Sezession vienesa i al modernisme popular. Cal notar que els corrents més representats són l'Art Nouveau i el modernisme popular. Mallorca compta amb diferents exemples arquitectònics que es poden associar al corrent historicista neoàrab. Inca compta amb dos exemples. Quant a la tendència sezessionista vienesa, a la capital del Raiguer n'hi ha un edifici i una tribuna.

Dins cada corrent estilístic, els diversos edificis es caracteritzen per presentar una sèrie d'elements ornamentals que els són comuns. L'Art Nouveau francès mostra unes formes onades i una marcada decoració floral i vegetal. N'és també important el treball del ferro forjat. Just al contrari passa amb la Sezession vienesa, corrent destacat per la seva figuració geomètrica i lineal. L'ornamentació pròpia del modernisme popular és base de rajoles que solen emmarcar murs i vans. Potser el cas més especial sigui el modernisme historicista d'arrel neoàrab en el qual, a més de motius florals, hi trobam ornamentació i formes de caire oriental: remat emmerletat, arc de ferradura...

TIPOLOGIA DELS EDIFICIS

Distingim entre arquitectures d'ús públic i d'ús privat. A l'hora de parlar del patrimoni historicoartístic modernista d'Inca, notam que la major part dels edificis són privats. Pel que fa a edificis públics, n'hi ha un menor nombre: l'antic Banc Agrícola, el projecte no realitzat de la façana de la plaça de toros i l'antic Club Velocipedista. També destaca can Amengual que, tot i que té un origen com a edifici destinat a l'habitatge, en els darrers anys ha estat comprat per l'Ajuntament d'Inca, el qual l'ha convertit en un centre d'exposicions. Una altra distinció que també cal tenir en compte és quin ús s'hi duia a terme, i per tant, hem d'observar si eren habitatges unifamiliars o plurifamiliars, locals comercials, construccions industrials, magatzems, etc.

La major part dels edificis d'estil modernista d'Inca foren construïts com a habitatges i d'aquests en trobam tant d'unifamiliars com de plurifamiliars. En menor nombre existeixen aquells edificis que foren construïts amb finalitats diferents a l'habitatge com són: La Florida, que des de sempre ha estat ocupat per una local comercial, malgrat que l'ornamentació modernista tan sols la detectam a un dels mostradors de la botiga. Dins aquest mateix grup, també hi destaca can Fluxà, que encara avui és una fàbrica de sabates. Pel que fa a can Mir, en aquest cas podríem parlar d'un edifici mixt, és a dir, la planta baixa fou utilitzada com a magatzem de fusta i el pis superior fou destinat a habitatge.

ENCÀRRECS DE CARÀCTER FUNERARI

Encara que ja hem vist que Inca fou un centre on l'estil modernista hi va deixar empremta, en cap cas podem considerar aquesta població com un centre modernista important. A Mallorca, els nuclis modernistes més destacats són Palma, Sóller i Lluç. El que passa és a banda d'aquests tres centres, hi ha dues poblacions més on el modernisme és present: Lluçmajor i Inca.

Pel que fa als encàrrecs funeraris, al cementiri d'Inca no hi ha cap exemple de tomba o monument funerari que segueixi les línies artístiques i ornamentals del modernisme. Molt probablement, aquest fet pugui esser degut a dos factors que suara exposarem: el primer es deu que el cementiri actual d'Inca fou construït a final del segle XIX i per a la seva construcció se seguiren unes línies neoclàssiques que queden ben paleses en aquesta primera fase de la seva construcció. Per suposat que, atès l'augment de població que Inca anà experimentant, anys després es féu

necessari dur a terme una primera ampliació de la necròpolis, però aquesta no arribà fins a l'any 1947, data en la qual el modernisme ja havia estat substituït per altres tendències posteriors i, a més, per aquesta ampliació es volgué seguir d'alguna manera l'estil neoclàssic inicial, encara que el resultat foren unes línies molt més senzilles i la gairebé nul·la ornamentació.

El segon factor que implicà el fet que al cementiri inquer no hi hagi cap tret modernista pot ser que, a causa de la diferència d'altres poblacions com Sóller, Inca a final del segle XIX i principi del XX no patí cap onada migratòria a l'estranger tan forta i significativa com ho fou la de Sóller.

El cas de Sóller és un cas molt especial, car que moltíssims sollerics emigraren a altres països, sobretot a França. Una vegada que s'hagueren establert allà hi restaren alguns anys i s'hi casaren, i hi formaren famílies. Després la major part d'ells tornaren a Mallorca i amb els doblers fets construïren a Sóller les residències Art Nouveau i també les seves tombes, que encara avui contemplam. Això a Inca no es donà.

CONVIVÈNCIA D'ESTILS DIVERSOS DINS L'ÈPOCA DEL MODERNISME

El darrer punt d'aquest primer apartat ha de servir d'introducció a la proposta, una nota d'aclariment sobre l'època en la qual es dugueren a terme aquestes construccions i els diversos estils artístics que compartiren aquests mateixos anys de la darrerria del segle XIX i la primeria del XX. També cal aprofitar aquest darrer punt per parlar dels arquitectes més destacats que dugueren a terme construccions modernistes.

A final del segle XIX, a Inca es produí un modernisme de caire historicista d'inspiració neoàrab. Aquest estil es caracteritzà per seguir una arquitectura de caire historicista; és a dir, que seguí trets propis d'estils anteriors (islàmic, gòtic, Renaixement, barroc...), però l'anomenam modernisme (alguns autors premodernisme), perquè a l'arquitectura historicista s'afegeix una ornamentació que pertany ja al modernisme. Aquesta ornamentació sol mostrar-nos motius florals i vegetals fets de ferro forjat o bé de pedra.

Ja en els primers anys del segle XX, l'arquitectura sí que mostra uns trets plenament modernistes, però, tot just quan aquest estil artístic començà a perdre força, es produí el regionalisme i el racionalisme. El que passà és que al mateix temps que es feren els darrers edificis modernistes també es feren d'altres amb aquests estils posteriors i tot just emergents. També és important destacar com en alguns casos ens podem trobar amb un edifici de nou estil, però al qual s'ha incorporat algun tret ornamental modernista (baranes, reixes...).

Pel que fa als arquitectes, a Inca en destaquen dos, que són Guillem Reynés i Font i Josep d'Oleza Frates. El primer d'ells, Guillem Reynés i Font, va néixer a Palma l'any 1877. Fou el primer mallorquí que es formà a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Va rebre encàrrecs de caràcter públic i també religiós i, a més, va

fer projectes per a particulars. Treballà amb Antoni Gaudí i Joan Rubió quan aquests dos artistes vengueren a Mallorca. Va morir l'any 1918. Les dates de naixement i mort d'aquest arquitecte ens indiquen que va viure a l'època de ple apogeu del modernisme. Per tant, les obres que va dur a terme segueixen de forma fidel aquest estil. Reynés ha estat considerat un dels arquitectes més destacats dins el modernisme balear.

A Inca hi ha dos edificis que foren projectats per ell. Es tracta de can Mir i de can Fluxà; ambdós situats a l'avinguda del Bisbe Llompart. A més d'aquests dos edificis a Inca, també està documentada la seva activitat a Palma, Lluç i Menorca. És igualment important assenyalar que, a més de les seves obres modernistes, també realitzà alguns treballs de caràcter neogòtic i regionalista. El segon arquitecte de major relleu, per la quantitat d'obres que realitzà a Inca, fou Josep d'Oleza Frates. Se'n tenen poques dades biogràfiques. Sabem que va néixer el 1879 i morí el 1971; per tant, també veim com va viure de ple l'època modernista, encara que, com que la seva vida fou més llarga que la de Reynés, pogué realitzar un major nombre de projectes. A Inca destaquen quatre edificis que foren projectats per Oleza, can Janer, can Florencio i dos immobles d'habitatges. Cal destacar que Josep d'Oleza Frates fou un arquitecte que a Inca realitzà altres construccions, sobretot d'estil regionalista.

ANTECEDENTS I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

La proposta de crear un itinerari sobre el modernisme a Inca és una idea novella per no haver-n'hi cap precedent *in situ* que faci referència al modernisme o a qualsevol altre temàtica. A Inca, fins ara no s'ha donat cap cas d'itinerari que destaquí els edificis més representatius artísticament parlant. En canvi, sí que en trobam en altres nuclis com ara Sineu o Alcúdia, entre d'altres. En aquests dos casos esmentats, quan ens referim als itineraris urbans proposats, hem d'assenyalar que en un mateix itinerari hi ha destacats tots els edificis que, per la seva importància arquitectònica i estilística, mereixen ésser visitats. Aquests edificis pertanyen a diverses èpoques i a diversos estils. Això és així ateses les dimensions de les localitats i també perquè tant el nombre d'immobles com els seus diversos estils artístics no és gaire elevat. En el cas d'Inca, aquest mateix fet varia substancialment. Ara, la població té uns trenta mil habitants, però, si ens fixam en la seva història, veim com Inca sempre ha destacat com a centre comercial i després industrial per damunt de les altres viles de la Part Forana.

Quan l'arxiduc Lluís Salvador visità la ciutat al segle XIX (llavors encara vila), ja deixà escrit a la seva obra *Die Balearen* que Inca després de Palma era la vila que més caràcter de ciutat tenia. Per la seva importància i grandària, Inca compta amb diversos edificis que pertanyen a diferents èpoques i, per això, en el cas que ens ocupa se'ns fa possible proposar diferents itineraris, depenent de l'època o l'estil artístic que es vol triar. Si bé, com ja hem dit, no existeix en l'actualitat cap itinerari *in situ* que qualsevol visitant pugui seguir quan arriba a la ciutat, sí que trobam dues publicacions que fan referència al tema. La primera publicació és una secció anomenada *Art als carrers d'Inca* i que publicà el *Diario de Mallorca* des del mes de setembre del 1992 al juny del 1993. L'autor d'aquesta secció fou Pere Rayó

i Bennàssar. Una segona publicació del mateix autor fou el llibre *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*, obra publicada el 1993 i que fou el fruit d'aquella secció de què parlàvem primerament. En aquest llibre, es proposen dos itineraris a través dels quals es donen a conèixer tots els exemples arquitectònics d'especial interès artístic que Inca conserva. Per tant, a l'hora de parlar dels antecedents de la nostra proposta, ho són aquestes dues publicacions, encara que ho són a nivell teòric i de molta utilitat per a consulta, però poc pràctiques a l'hora de dur a terme una visita *in situ* del patrimoni inquer.

OBJECTIUS DEL PROJECTE

El primer que s'ha de tenir en compte és la importància arquitectònica i estilística dels edificis a què ens referim, així com també el seu nombre. Per altra banda, creim que és necessari fer un aclariment sobre l'estat actual de la protecció del patrimoni arquitectònic d'Inca. Tot i que existeixen un centenar d'edificis catalogats que pertanyen a diferents estils arquitectònics, no tots aquests gaudeixen del mateix grau de protecció, i aquest fet ha suposat la demolició d'alguns d'ells o la pèrdua d'algun dels seus elements ornamentals o arquitectònics amb la conseqüent destrucció del nostre patrimoni.

Per evitar precisament aquesta destrucció, és necessari fer un esforç comú, a on també juguen un paper importantíssim els propietaris dels immobles, ja que creim que haurien d'esser més conscients del valor artístic de les seves propietats. Per tant, la finalitat de la nostra proposta és donar a conèixer al major nombre de públic possible quin és el nostre patrimoni, fer-lo accessible i atractiu, al mateix temps que pretenem conscienciar de la importància del valor patrimonial els propietaris i donar un toc d'avís a les autoritats competents, que a través de la seva intervenció optin per ajudar a restaurar, rehabilitar i conservar el patrimoni en comptes de fer-hi ulls clucs, destruint-lo i reemplaçant-lo per edificacions comunes. Tots sabem que d'aquesta manera conservarem la nostra identitat i la nostra història.

METODOLOGIA I PLA DE TREBALL

La divulgació i l'apropament al nostre patrimoni arquitectònic, tal vegada deixat en l'oblit durant molts d'anys i poques vegades tractat amb una actitud digna, ha estat la principal raó de la posada en marxa d'aquesta proposició que ara presentam. Creim que són molts els graons a tenir en compte, atès que un recorregut urbà pot estar sotmès a diversos punts de vista directament relacionats amb l'enfocament concret que se cerca i que es vol donar. Pensam que cal fer una reflexió sobre el tipus de ciutat sobre la qual es vol fer el traçat, el nombre d'habitants, el seu estat econòmic, la xarxa de comunicacions amb la resta de l'illa, sobretot amb la ciutat de Palma, i per descomptat, el grau d'oferta cultural, i aquest darrer punt, sempre partint d'una realitat objectiva, es pot fer més o manco atractiu. Ja hem esmentat abans que la idea ha estat generada pel fet necessari de la divulgació del nostre patrimoni historicoartístic. Englobant tots els apartats del nostre treball dins aquesta idea, tot seguit anirem exposant-los.

CONEIXEMENT DE QUIN ÉS EL PATRIMONI MODERNISTA D'INCA

El fet de dedicar una ruta per descobrir tots aquests edificis que ofereixen i testimonien el ressò que tengué el modernisme a la ciutat d'Inca ens dona peu a valorar que es tracta d'una oferta patrimonial significativa. La idea d'organitzar una sortida per a la divulgació i per al coneixement d'una part concreta del llegat arquitectònic que ens ofereix el casc urbà de la ciutat es tradueix en la importància de localitzar unes fites informatives que tendran com a objectiu destacar al vianant tant l'edifici en qüestió com els elements artístics més importants.

Seguidament exposarem el model que es podria seguir a l'hora d'oferir al públic en general la informació de cada un dels edificis que conformen la ruta. Així, proposam que al punt inicial del recorregut hi hagi un panell de metacrilat fixat al terra i en posició vertical a on aparegui un plànol de tots els carrers que conformen l'itinerari. Cada un dels edificis estudiats apareixerà senyalitzat mitjançant un punt de color verd amb el número corresponent. A sota del plànol, es podran fer una relació ordenada d'aquests punts amb el nom de l'edifici i la data de construcció.

Aquest panell ha d'anar encapçalat pel rètol següent: *El modernisme a Inca*. Per altra banda, pensam que cal la col·locació d'una placa informativa, també de metacrilat, a cada un dels edificis, a on apareixerà el número que li correspongui, el nom de l'edifici i la datació. El disseny d'aquesta placa seguirà el model de l'escut d'Inca, és a dir, de forma romboïdal separat en tres parts. La part central estarà formada per una franja de color blau amb el ca situat al centre i de color blanc. A la part superior del rombe, hi estarà inscrit el nombre que correspongui a l'edifici i, a la part inferior, el nom de l'immoble i la seva datació.

TIPUS D'ITINERARIS

Si tenim en compte el tipus de visitants, es podrien confeccionar dos itineraris distints. Un pensat per al públic adult i el turisme en general, i un altre dirigit als escolars i al professorat. El primer d'ells, dirigit al públic adult, comprendrà el recorregut complet amb una durada aproximada de dues hores incloent-hi un descans central que localitzarem a la plaça d'Espanya. Aquest punt correspon més o manco a la meitat de la ruta. L'itinerari dirigit als escolars haurà d'ésser més reduït per tal que no resulti massa pesat als nins. L'inici d'aquest recorregut se situarà a la plaça de Santa Maria la Major i acabarà a l'avinguda del General Luque. Això limita la passejada al centre de la ciutat, que és allà on se situen un major nombre d'edificis. A la ruta escolar s'agafarà el motiu del ca de l'escut d'Inca. Al fullet que es repartirà als nins, hi apareixerà el ca, que serà l'encarregat d'explicar l'arquitectura a manera de còmic.

També creim necessari que sigui un itinerari obert als nins, és a dir, que ells hi puguin participar de forma activa i puguin fer totes aquelles preguntes que la curiositat els provoqui. Ben igual, els seus mestres tan sols acompanyaran els nins durant la ruta i totes les explicacions i preguntes que es facin seran abordades pel personal especialitzat, això és, el guia, qui tindrà una formació pedagògica i artística adient. Sens dubte, la persona més adequada per dur a terme aquesta tasca és l'historiador de l'art.

DISSENY I PRESENTACIÓ D'UN FULLET DIVULGATIU

La presentació i el disseny del fullet divulgatiu es realitzarà en forma de desplegable. A la part superior de la portada hi haurà el títol del recorregut: *El modernisme a Inca*. Tot just davall, algunes fotografies dels edificis i dels motius més atractius de l'itinerari. Això es farà d'una manera clara i senzilla, emmarcats dins un motiu ornamental modernista que aparegui a algun dels edificis. A la part inferior, hi apareixerà l'escut d'Inca. Seguidament, obrint el fullet, s'inclourà un plànol del recorregut (el mateix plànol que apareixerà al panell inicial de l'itinerari). A sota del plànol trobarem una breu presentació i un petit resum dels trets més importants de cada edifici.

SISTEMA DE SUBVENCIONS

Per aconseguir les subvencions per a aquest projecte, és important que diverses entitats inquieres hi cooperin. Les entitats més adients per donar suport a la ruta modernista d'Inca són l'Ajuntament d'Inca, que hauria d'esser el principal interessat a fomentar la cultura, la història i l'art de la ciutat. Això seria possible fomentar-ho des del seu departament de Cultura i Educació, i també des de l'Àrea de Patrimoni. Igualment, seria molt important rebre una subvenció de l'Associació de Comerciants d'Inca. A més, aquesta associació hi hauria d'estar especialment interessada, ja que part de l'itinerari modernista que nosaltres proposam passa per diversos carrers comercials d'Inca. D'aquesta manera, al mateix temps que la gent coneix l'art inquer, també s'adona dels comerços de què disposa la ciutat i, després de realitzar l'itinerari, es pot aprofitar la visita per fer algunes compres.

Per acabar, seria important que els empresaris industrials participassin en aquest projecte aportant alguna subvenció, ja que, de la mateixa manera que els comerciants, els visitants interessats en l'art inquer també poden tenir l'opció d'anar a algunes fàbriques de pell, els cellers i alguns dels forns més antics i importants d'Inca. Gràcies a la cooperació de les entitats, el projecte de l'itinerari podria veure la llum i, al mateix temps que es potencia el coneixement del patrimoni inquer, també es potencia el comerç a la ciutat.

FREQÜÈNCIA ANUAL DE VISITANTS I LES SEVES NACIONALITATS

També s'ha de tenir en compte, d'una manera al més aproximada possible, el nombre de visitants que Inca rep, així com les seves nacionalitats. D'igual forma, ens és necessari conèixer quins períodes són els de màxima intensitat pel que fa als visitants i quins els de manco intensitat, en què la seva aflluència és mínima. Fins i tot és important fer el mateix amb els dies de la setmana (cada dijous dia de mercat), els caps de setmana, els períodes de vacances.

La ciutat d'Inca és especialment coneguda pel seu mercat setmanal del dijous i és especialment durant aquest dia quan més visitants rep. Tot i això, és possible veure'n algun durant els altres dies de la setmana, sobretot durant els dies laborables, ja que la gent que acudeix a Inca aprofita per realitzar diferents compres.

És important el fet que és a l'època estiuenca quan el mercat del dijous gaudeix d'un major nombre de visitants, sobretot de nacionalitat alemanya, anglesa i francesa. A l'hivern, el nombre de visitants estrangers davalla notablement. Això és degut que l'illa de Mallorca, en general, també rep manco visitants. Si aquest turisme ens visita de forma més nombrosa a l'estiu, és perquè Mallorca i de manera general les Balears sempre s'han donat a conèixer als altres països com el paradís del sol i de la platja. Tot i que això està molt bé, ens hauríem de preocupar per aconseguir un turisme cultural, que, a més, de ben segur que seria d'una major qualitat. Aquest turisme podria enfocar-se com un turisme d'hivern, ja que els hiverns mallorquins no són extremadament freds i la meteorologia permet realitzar itineraris i excursions culturals de forma còmoda.

És per mor d'aquests visitants estrangers que s'hauria de tenir en compte la traducció del fullet informatiu sobre el nostre itinerari a les llengües de la gent que ens visiti. Seria una bona idea traduir-los al català, castellà, alemany, anglès i francès. Creim cabdal la idea de la traducció en altres llengües perquè aquesta pot ser una manera de fer atractiu el patrimoni que pretenem oferir.

PROPOSTA D'UNS HORARIS DE VISITA

Pel que fa al factor estacional, cal confeccionar uns horaris per als mesos d'estiu i un altre per als mesos d'hivern, tenint en compte el horaris de tren que comuniquen la ciutat d'Inca amb Palma. També és important tenir present els horaris d'autobusos que comuniquen Inca amb la costa més propera, com és el Port d'Alcúdia o el Port de Pollença. Per als horaris d'estiu, també cal tenir present quines són les hores de més calor i tractar d'evitar-les al màxim. Creim que, pels mesos de novembre a abril, la visita s'hauria de fer durant el matí, i pels mesos de maig a octubre, també podria fer-se un horari d'horabaixa. També es pot tenir present l'horari comercial de la ciutat. Per organitzar l'horari de la visita dels grups d'escolars, s'haurà de saber quin és l'horari dels centres d'educació i el temps necessari per poder desplaçar-se a Inca i tornar als seus respectius col·legis. En aquest cas creim que la visita s'hauria d'organitzar al matí.

FACTORS A TENIR EN COMPTE A L'HORA DE CONFECCIONAR EL RECORREGUT

Igualment s'ha de tenir en compte si l'itinerari passa pel centre comercial de la ciutat o no i també quina oferta de cafès, bars i restaurants hi ha. Altrament té importància el fet de distingir si l'itinerari passa per carrers de vianants o transitats per cotxes, si els carrers són estrets o no i el nivell de contaminació acústica. Segons l'estació de l'any, serà preferible fer l'itinerari el matí o el capvespre, segons les hores de sol. Ben igual s'ha de tenir en compte la variació de temperatures entre l'hivern i l'estiu per saber quan convé més dur a terme el recorregut.

Així, hem de pensar que la major part dels edificis que proposam a la nostra visita se situen al centre de la ciutat. Això vol dir que per dur a terme l'itinerari es passarà pel centre comercial d'Inca i per algunes de les seves vies

més transitades per cotxes. En tot l'itinerari, tan sols trobam tres carrers de vianants (carrer Major, plaça d'Espanya i carrer del Comerç). Tota la resta de carrers són transitats. Això fa que el nivell de contaminació acústica sigui elevat, ja que Inca pateix una gran densitat de trànsit rodat. Fins i tot, cal destacar dos punts que podríem anomenar “negres” pel que fa a la contaminació acústica i a la densitat de circulació. Aquests dos punts pertanyen a dues interseccions que es troben als dos primers eixamples de la ciutat. El primer és la confluència de l'avinguda del General Luque amb la Gran Via de Colom i el segon pertany a la confluència de l'avinguda d'Alcúdia i la plaça de Mallorca. La mateixa ruta del nostre itinerari anirà mostrant al visitant l'oferta de cafès i restaurants de què gaudeix Inca, i això farà que els visitants puguin quedar a dinar o a sopar en algun d'ells.

També cal tenir en compte l'època de l'any a l'hora de realitzar l'itinerari, depenent de les hores de sol i la calor sobretot. Així, si la visita es du a terme durant els mesos de novembre a abril, caldrà que es faci durant els matins, ja que a la tarda hi ha manco hores de llum. També haurà de ser els matins, si es fa durant els mesos de juny, juliol i agost, que és quan la temperatura no és tan elevada. Durant la resta de mesos de l'any, la visita es pot dur a terme o bé els matins o bé els capvespres.

TEMPORITZACIÓ DE L'ITINERARI

Per efectuar el recorregut complet de l'itinerari, hem calculat una durada aproximada de dues hores. Creim que en aquest temps es pot fer veure i explicar cada un dels edificis que ens interessin, tenint en compte, evidentment, que hi haurà edificis en què ens caldrà dedicar major temps i d'altres que en caldrà manco. Per tant, veim com el temps dedicat a cada un dels immobles en concret és elàstic i s'haurà d'adaptar a les característiques puntuals que presenti cada edifici, com per exemple la importància artística, els elements estilístics, l'estat de conservació de la construcció, si s'hi han efectuat intervencions de restauració, etc. Atès que l'itinerari dedicat al públic adult dura dues hores, estaria prevista una aturada de quinze minuts que situaríem a la plaça d'Espanya, que constitueix més o manco la meitat del recorregut.

Pel que fa al model de l'itinerari dels escolars, ja que l'itinerari és més curt, la seva duració ha estat estimada d'aproximadament una hora. Això farà que sigui una passejada distreta i desaccelerada, que els animi a valorar i a respectar el nostre patrimoni. Així, se'ls mostrarà els edificis més importants i que els puguin resultar més atractius, per tal de sensibilitzar-los de la gran importància que té tot el conjunt dels nostres béns patrimonials i històrics.

Pensam que, d'aquesta manera, la visita modernista d'Inca que nosaltres pretenem no tindrà un caràcter impermeable, això és, que per tal de motivar al màxim possible aquest públic escolar també es podria fer una aturada de duració curta davant de certs edificis o altres llocs que poguessin cridar la seva atenció, desviant momentàniament el discurs artístic cap a una certa distracció més lúdica. D'aquesta manera es rompria un poc la monotonia educativa.

EDIFICIS I ELEMENTS ARTÍSTICS D'ALTRES ESTILS

Una vegada que hem parlat de la duració aproximada del recorregut, també hem de tenir en compte que durant aquesta passejada, passarem a prop o per davant d'altres edificis o elements d'interès artístic que pertanyen a altres estils. Algunes d'aquestes edificacions més destacables són el convent de Sant Francesc, del qual destaquen la seva església i el seu claustre, ambdues construccions datades del segle XVIII i d'estil barroc. Un altre indret a tenir en compte és el conjunt arquitectònic de Santa Maria la Major, que està format pel campanar (1569-1628), l'església parroquial (1706-1893) i la rectoria (1928). Durant la nostra visita, també passarem a prop del Mercat Municipal, obra arquitectònica contemporània, que actualment està en fase de construcció, i pel gran casal de can Ripoll (s. XVII-XVIII). Per acabar, el final de l'itinerari queda situat al costat de l'antic convent de Sant Domingo, format per l'església (1664-1689) i el claustre (1730). Avui en dia, les restants dependències del convent han estat degudament restaurades i convertides en el Centre Cultural del Claustre de Sant Domingo.

D'aquesta manera, constatarem que el modernisme és tan sols una part del patrimoni arquitectònic que Inca ens ofereix i que, així com nosaltres proposam aquest itinerari, altres passejades seguint les passes d'altres estils poden ésser proposades.

POSSIBILITAT QUE L'ITINERARI ES REALITZI AMB GUIA

Per poder efectuar una assimilació adient, valuosa i al més interessant possible, és imprescindible la figura d'un guia, que al mateix temps que dirigeixi la visita vagi explicant tota la informació arquitectònica i artística pertinent sobre cada un dels edificis i alhora sigui capaç de poder respondre a totes les preguntes que els visitants li puguin anar plantejant durant tot el recorregut. Com a primer requisit indispensable, aquesta persona ha de ser llicenciada en història de l'art. Aquesta seria la condició bàsica per poder oferir el caràcter divulgatiu de manera rigorosa. Ha de tenir una formació general i àmplia de la història de l'art i, en aquest cas, ha de conèixer i dominar l'art d'època modernista en totes les seves variants, quines són les seves fonts artístiques, intel·lectuals, econòmiques, socials, etc.

També ha de saber de quina manera aquest estil s'assimil·la a les Illes Balears i més concretament a Mallorca. Igualment, és cabdal que domini el llenguatge arquitectònic, els seus elements constructius, els materials, la seva procedència i els seus usos. Ha de conèixer la història d'Inca i l'evolució urbana i econòmica de la ciutat, punt clau pel que fa a la promoció i a la realització dels béns arquitectònics i artístics en general. Serà necessari el coneixement i l'expressió oral i escrita de diferents idiomes (català, castellà, alemany, anglès i francès), ja que pensam que un gran nombre de públic interessat en aquest itinerari podria ser estranger.

Una altra opció a tenir en compte, i depenent del pressupost de què es disposi, és que hi hagi dos guies i que cada un d'ells estigui especialitzat en uns idiomes

en concret. D'aquesta manera es podrien fer dos grups de visita; un primer grup amb un guia que parli català, castellà i alemany, i un segon grup amb un guia que parli anglès i francès, per exemple. Com a treballador de l'àrea cultural i de patrimoni de l'Ajuntament, pensam que el seu sou s'ha d'adequar a les seves titulacions acadèmiques.

ENFOCAMENT PROPAGANDÍSTIC

La informació d'aquest i de qualsevol recorregut cultural ha de tenir la màxima difusió possible. Aquesta necessitat divulgativa també està relacionada amb l'existència d'un bon pressupost per al projecte. Trobam que a Mallorca hi ha una manca bastant grossa i evident de propaganda cultural, respecte d'altres països europeus (França, Alemanya, Gran Bretanya...). La informació cultural en general i d'aquest projecte hauria d'esser present a les oficines d'informació turística i particularment a la de Palma, que es troba devora l'estació intermodal, i a les d'Inca i d'Alcúdia. En aquest cas, la informació oferta seria mitjançant un fullet.

D'igual manera, el nostre projecte d'itinerari hauria d'estar reflectit a l'apartat de cultura i art del web de l'Ajuntament d'Inca. Els tríptics també podrien esser oferts en els establiments hotelers de la costa més propera d'Inca (badia de Pollença i badia d'Alcúdia). Dins la nostra ciutat, la propaganda es podria fer oferint fullets des dels cellers i comerços, així com també es podria enviar aquesta informació als centres educatius per correu electrònic, oferint-los la possibilitat de realitzar la visita corresponent.

Pel que fa a l'interior de Mallorca, la informació es podria fer arribar als hotels rurals i a les finques d'agroturisme. Aquests visitants podrien estar bastant interessats en el coneixement de l'art i de la cultura de l'illa. Tenint en compte que Inca està situada al centre de Mallorca i que està molt ben connectada amb la resta de llocs mitjançant carreteres en bon estat, dues línies ferroviàries i una autopista que connecta la ciutat de Mallorca amb la Mancomunitat del Nord, molt important pel seu turisme, pensam que una idea cabdal seria situar uns panells informatius alguns quilòmetres abans de les entrades de la ciutat. També es podria elaborar un vídeo divulgatiu i fer un reportatge que s'emetés per la televisió autonòmica.

1. Can Domènech (1919).

Avinguda d'Alcúdia, 4

Els que ens interessa d'aquest edifici és la reixa que tanca el jardí, de ferro forjat i d'estil modernista Art Nouveau. Destaca per les seves formes corbes pròpies d'aquest estil artístic, així com per l'ornamentació floral a base de rosetes. Aquesta decoració de rosetes, la trobarem a altres edificis modernistes d'Inca, a vegades amb formes més arrodonides i d'altres amb formes més geomètriques, depenent de la influència de l'estil.

De tota la reixa, en destaca el portal d'accés amb unes barreres molt ornamentades.

Estat de conservació: bo.

2. Club Velocipedista d'Inca.

Carrer d'Artà, 7-9

Aquest edifici és d'estil historicista de corrent premodernista neoàrab i està format per dues plantes, de les quals destaca el primer pis amb tres arcs de ferradura, el central de majors dimensions que els laterals.

La façana de l'edifici està formada per tres carrers separats per pilastres que acaben amb una línia d'impota amb mènsules a la seva part inferior. A la part superior, hi trobam merlets de clara inspiració àrab.

Pel que fa a la planta baixa, ha sofert importants remodelacions posteriors a la construcció de l'edifici, les quals han desfigurat el seu aspecte original.

Estat de conservació: regular.

3. Casa d'habitatges (segle XX).

Avinguda dels Reis Catòlics, 35

Es tracta d'un edifici plurifamiliar de dues plantes. Aquest immoble, no el consideram plenament modernista, sobretot pel que fa a l'arquitectura, però sí que hi trobam bells detalls ornamentals de tipus floral, situats de manera simètrica a la part superior dels vans. També n'hi ha d'altres vegetals, concretament fulles, que serveixen de mènsules i que estan situades a la part inferior dels tres balcons del primer pis. El segon pis està format per una gran terrassa on acaba la façana amb cornisa i una balustrada clàssica.

De la planta baixa, en destaca un sòcol fet de marbre policrom a més dels portals d'accés. El portal d'accés queda tancat per unes persianes, però al seu interior guarda unes vidrieres de fusta en un model modernista, el mateix model que segueixen les portes de fusta de l'escala del primer pis.

Estat de conservació: bo.

4. Casa d'habitatges (primer terç segle XX).

Carrer de Son Nét, 20

Aquesta construcció està formada per tres plantes. L'única decoració que hi destaca és la formada per un panells rectangulars de trencadís que es troben

davall les finestres. Una vegada més, veim que es tracta d'un edifici d'arquitectura tradicional mallorquina al qual se li han aplicat elements ornamentals del modernisme popular. Les obertures del segon pis, que és el porxo de la casa, estan formades per finestrons acabats en forma d'arc de mig punt. Aquesta solució, la tornarem a veure a un altre edifici que segueix aquestes mateixes característiques.

Per a la realització de la façana s'utilitzaren mitjans de marès. També hi trobam dues línies d'impota molt senzilles que separen els diferents pisos.

Estat de conservació: bo.

5. Can Beltran (1919).

Plaça de Santa Maria la Major, 13

Es tracta d'un edifici modernista de corrent neoàrab, format per tres plantes. S'ha de destacar la forma graonada de les persianes del xamfrà, que coincideix amb la forma d'una petita entrada lateral del carrer d'en Palmer. També hi torna a aparèixer decoració floral formada per rosetes. A més, un altre element rellevant està constituït pels permòdols del segon pis i la balustrada superior, amb motius florals geomètrics. El material és una vegada més el marès.

Estat de conservació: bo.

6. Cas Baster (principi del segle XX).

Carrer dels Hostals

És una casa plurifamiliar formada per tres plantes. La construcció pertany al tipus de casa que segueix una arquitectura popular mallorquina, la qual presenta ornamentació d'influència modernista popular catalana. Tots els pisos presenten el mateix motiu ornamental als portals i finestres a base de rajoles de color verd. Igualment cal observar les baranes dels balcons fetes de ferro forjat.

Estat de conservació: bo.

7. Antic Banc Agrícola d'Inca (1912).

Carrer dels Hostals

Aquesta casa és una construcció unifamiliar de la qual tan sols destaquen dues tribunes. La primera està situada al xamfrà de la casa. És una tribuna d'estil modernista Art Nouveau feta de ferro forjat, que mostra les línies corbes tan característiques d'aquest corrent. L'altra tribuna està situada a la façana que dona al carrer dels Hostals. En aquest cas, es tracta d'un exemple modernista que segueix els trets del corrent de la Sezession vienesa. A diferència de l'altre cas, aquesta tribuna presenta una decoració de línies més geomètriques. El material emprat fou la fusta.

Estat de conservació: 1a tribuna: bo (recentment restaurada); 2a tribuna: regular (en fase de restauració).

8. Can Amengual (Casal de Cas Metge Cifre, principi del segle XX).

Carrer d'en Palmer, 31

Casa de dues plantes i porxo. És un habitatge unifamiliar que darrerament fou comprat per l'Ajuntament i que ha estat destinat a sala d'exposicions.

Aquesta casa constitueix l'exemple més important i destacat de tot el modernisme inquer. Aquí sí que podem parlar d'una construcció que ja fou gestada com a modernista, això és, que tant l'arquitectura com la decoració pertanyen a aquest estil. Tots els elements que formen el conjunt estan concebuts sota les directrius modernistes.

La façana és gairebé simètrica. Té els baixos folrats de pedra viva i la part superior acaba amb un gran voladís de fusta. El portal principal amb arc de mig punt té a sobre un gran balcó aguantat per dues grans mènsules que se situen als extrems d'aquest i un altre de central, de menors dimensions, amb ornamentació feta a base de fullatge. El pis noble és el més destacat.

Les finestres de les dues primeres plantes estan protegides per trencaaigües rebaixats que es col·loquen sobre mènsules amb decoració vegetal. Les finestres del porxo són apaïssades amb mènsules als angles, sobre les quals hi ha la cornisa. La façana del carrer de la Glòria és més plana i senzilla, però repeteix l'ornamentació vegetal. És particularment interessant el tancament del jardí i la reixa d'entrada de ferro forjat que reproduïx les branques i les fulles d'una planta.

A l'interior del pati també cal destacar el meravellós treball dels ferros del coll de la cisterna.

Tota l'ornamentació és característica del modernisme de corrent Art Nouveau. Estat de conservació: regular.

9. Can Florencio (1935).

Carrer Major

És un edifici de quatre plantes plurifamiliar, que presenta la composició rectilínia típica del modernisme de corrent secessionista. Les plantes es troben separades per impostes amb decoració geomètrica. L'edifici acaba en una gran cornisa emmerletada aguantada per mènsules. A la cantonada, a la part superior, hi sobresurt un gran ornament geomètric.

Estat de conservació: bo.

10. Antiga casa "La Giralda" (primer terç del segle XX).

Carrer Major, 2

Es tracta d'un model de modernisme popular català amb la façana completament restaurada. Aquesta és de línies molt senzilles amb motius ornamentals de rajoletes emmarcant tot el perímetre de la façana i la part superior de les finestres. L'ornamentació de la ceràmica està formada per dibuixos vegetals que combinen els colors verd, blau i groc.

Estat de conservació: bo.

11. Can Janer (1926).

Plaça d'Espanya

Habitatge plurifamiliar de quatre plantes. Cal destacar el treball de ferro forjat, els balcons i el portal d'accés (de nova factura). A la part superior del xamfrà trobam un gran motiu ornamental amb el nom de la casa. A la façana es pot apreciar la forma dels blocs de marès, la qual està dibuixada.

Estat de conservació: bo.

12. La Florida (primer terç del segle XX).

Plaça d'Espanya, 18-19

De l'edifici, tan sols en destaca el local comercial, on hi ha uns suggestius mostradors. El d'entrada a la botiga és d'estil racionalista, però l'altre té una bella decoració modernista de corrent Art Nouveau. En aquest cas, veim com dos estils diferents conviuen dins una mateixa època.

Estat de conservació: bo.

13. Can Marquès (principi del segle XX).

Avinguda del General Luque, 41

Es tracta d'una casa unifamiliar de dues plantes i envoltada per un jardí. Pel que fa a la façana, aquesta està feta de pedra i és de línies bastant senzilles. El que en destaca és la decoració modernista formada per uns plafons ceràmics de trencadís situats sota les finestres del primer pis. Aquestes obertures estan formades per dos finestrans cada una i acabats amb un arc de mig punt, model que ja hem vist anteriorment. Per la seva decoració, aquest seria un exemple més de modernisme popular català.

Estat de conservació: bo.

14. Casa d'habitatges (1926).

Avinguda del Bisbe Llopart, 151

Aquest és un edifici plurifamiliar format per tres plantes. Té decoració modernista de corrent popular català. Les diferents plantes estan separades per una línia d'impоста decorada amb motius geomètrics enllaçats entre ells. La façana simula filades de peces de marès. La resta de decoració modernista, la trobam a damunt de les portes i finestres. Aquesta ornamentació està formada per llindes de decoració geomètrica.

Estat de conservació: bo.

15. Can Fluxà (1910-1911).

Avinguda del Bisbe Llopart, 163-169

En aquest cas hem de parlar de dos edificis. El primer d'ells és una casa unifamiliar i el segon, que segueix pel carrer de Malferits, fou destinat a fàbrica de sabates. Exteriorment, ambdues construccions mantenen la unitat estilística. Les dues construccions estan formades per dues plantes. La decoració modernista, la trobam a les faixes que envolten els vans i també a

les persianes. Aquesta decoració segueix el corrent Art Nouveau, ja que principalment en destaca la línia corba.

Estat de conservació: bo.

16. Can Mir (1911-1914).

Avinguda del Bisbe Llopart, 142

En un primer moment, aquest edifici fou construït com a magatzem de fustes de can Mir, però l'any 1914 el seu propietari n'encarregà una remodelació per engrandir-lo i fer-ne també un gran casa unifamiliar.

Aquesta remodelació fou encomanada a l'arquitecte Guillem Reynés, que col·laborà amb els arquitectes modernistes catalans Antoni Gaudí i Joan Rubió quan vengueren a fer la seva restauració a la Seu de Mallorca i les obres al monestir de Lluç.

De can Mir, en destaca la decoració mitjançant rajoletes de ceràmica que trobam a les impostes de separació de les plantes, en faixes verticals que divideixen la façana i també a la part superior de les finestres.

Avui en dia, el seu estat de conservació és penós. L'edifici està totalment abandonat i gairebé en estat de runa. En el seu dia, el seu exterior també va destacar per les seves dues tribunes, de les quals ja només en queda una. De la mateixa manera, també ha perdut les barreres de ferro forjat que tancaven la petita clastra situada davant l'entrada del magatzem. Tot i això, encara podem veure un exemple de com devien esser els ferros als laterals d'aquesta entrada.

Estat de conservació: dolent.

17. Can Ramis (1923).

Avinguda de les Germanies, 63

Casa plurifamiliar de dues plantes de característiques modernistes Art Nouveau. La decoració s'hi situa damunt els vans. És una decoració floral i vegetal. Damunt les portes, a la part central hi ha un relleu en forma d'orella. També destaca la decoració del xamfrà de la casa, damunt la finestra de la planta baixa, a on apareix una cara femenina amb un pentinat de flors. Davall les peanyes dels balcons del primer pis, també hi ha garlandes florals, i els vans d'aquesta segona planta repeteixen els motius vegetals de la planta baixa, però damunt les finestres a la part central no hi ha orelles, sinó formes oval.

Estat de conservació: regular.

18. Antiga tintoreria de can Fiol (primer terç del segle XX)

Avinguda de les Germanies, 70

Les formes d'aquesta casa no segueixen en cap cas les formes de l'arquitectura tradicional mallorquina. Els elements modernistes estan formats per rajoles de ceràmica blanca i blava, que reproduïxen motius geomètrics i que són propis del modernisme popular. També destaca la reixa que tanca el jardí, que és de ferro forjat de traces bastant geomètriques i algun motiu floral.

Estat de conservació: bo.

19. Casa d'habitatges (1924).

Avinguda de les Germanies, 38

És un casa plurifamiliar de tres plantes que per a la seva construcció s'utilitzà el marès. La decoració està bàsicament concentrada a les obertures de la casa. A la planta baixa, destaquen les dovelles de les entrades i també la decoració antropomòrfica de l'entrada principal i de la cotxeria.

Al primer pis, la decoració se situa al voltant dels vans. És una decoració de tipus vegetal, com la que hi ha al segon pis, encara que en aquest cas l'ornamentació és menor.

Encara que Pere Rayó classificà aquest edifici dins l'eclecticisme,¹ nosaltres pensam que és modernista tant per la seva decoració vegetal i antropomòrfica, que és el més destacat de l'immoble, com per la seva data de construcció, en època modernista.

Estat de conservació: bo.

BIBLIOGRAFIA

- Cantarellas Camps, Catalina. *La arquitectura desde la Ilustración a la Restauración*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1981.
- Galí Espelt, Núria; i Donaire Benito, José Antonio. *Itineraris turístics a la ciutat de Girona. Els recorreguts del Barri Vell*. Girona: Institut de Patrimoni Cultural de la Universitat de Girona, col·lecció "Treballs de Patrimoni Cultural", núm. 3, 2005.
- Habsburgo-Lorena, Luís Salvador. *Las Baleares. Descritas por la palabra y el dibujo*. Palma: José J. de Olañeta, 1984 (Leipzig, 1897, 1984).
- Pieras Salom, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1986.
- Pieras Salom, Gabriel. *Primera rotulació dels carrers d'Inca*. Apunts històrics. Inca: Consell Insular de Mallorca, 1990.
- Rayó Bennàssar, Pere. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1993.
- Seguí Aznar, Miguel. *El modernisme en les Illes Balears*. Palma: Govern de les Illes Balears, 2000.

¹ Rayó Bennàssar, P. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*. Inca: 1993, p. 42-43.